
Željka Petrović Osmak

Etnografski muzej

Zagreb

zpetrovic@emz.hr

UDK 069(497.521.2):39

069.51:781.7

7.025:39

Stručni rad

Primljeno: 05. 05. 2014.

Prihvaćeno: 20. 05. 2014.

Zaštita predmeta Zbirke glazbala u Etnografskom muzeju u Zagrebu

- U radu se teorijski prilazi problemu zaštite glazbenih instrumenata kao muzejskih predmeta u Etnografskom muzeju u Zagrebu nadovezujući se neprestano na praktičnu primjenu teorijskih postavki i konkretne primjere iz prakse. S obzirom da se od stručne literature prevedene na hrvatski jezik ništa ne odnosi na konkretna pitanja zaštite glazbenih instrumenata u muzejima, u radu se donose teorijske postavke međunarodnih muzeoloških i etnomuzikoloških organizacija.

Ključne riječi: Etnografski muzej (Zagreb)

Zbirka glazbala, muzejske zbirke, zaštita muzejskih predmeta

KRATKI OPIS ZBIRKE GLAZBALA I ZBIRKE GLAZBALA FRANJE KSAVERA KUHAČA

U Etnografskom muzeju u Zagrebu nalaze se dvije zbirke glazbenih instrumenata; jedna je Zbirka glazbala Franje Ksavera Kuhača, u vlasništvu Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu, pohranjena u Muzeju od 7. studenog 1920.; i druga, Zbirka glazbala koja se počela popunjavati 1921. godine, neposredno nakon osnutka Etnografskog muzeja, a usporedno s osnutkom Odsjeka za pučku muziku.¹ Ona je u vlasništvu Etnografskog muzeja.

Franjo Ksaver Kuhač, rođen 1834. u Osijeku i umro 1911. godine, smatra se jednim od najsvestranijih istraživača hrvatske glazbe koji je svojim ra-

---

1 Odsjek za pučku muziku djelovao je u Muzeju od 1921. do 1945. godine. Tada se jedan dio prikupljene građe iz Odsjeka preselio u novoosnovani Institut za narodnu umjetnost, a u Muzeju je ostala Zbirka glazbenih instrumenata koja je i prije postojala kao njegova samostalna jedinica.

dom postavio „temelj razvoja hrvatske znanosti o glazbi te se svrstao među najistaknutije hrvatske znanstvenike druge polovine 19. stoljeća“ (Marošević 2009: 237). Glazbala je za svoju zbirku prikupljao terenskim istraživanjima na području Hrvatske, ali i šire, na području cijeloga Balkana, obuhvativši gotovo sve zemlje slavenskog juga u razdoblju između 1857. i 1886. godine. Ukupno pedeset i osam primjeraka koji čine Kuhačevu zbirku od izuzetnog su značaja kako za Muzej tako i za upoznavanje, rekonstrukciju i očuvanje hrvatske tradicijske glazbene baštine uopće. Tome nije isključiv razlog to što se radi o najstarijim sačuvanim primjercima, od kojih su neki stari i preko 250 godina, nego i to što pojedini primjerci ukazuju na kontinuitet glazbenih tradicija na određenom području. Takve su, primjerice, *bordunske dvojnice* (zabilježene pod inventarnim brojem POH-465/1920) s rasporedom rupica za prebiranje 6:0 koje ukazuju na uporabu bordunskog dvoglasja u Bukovcu kao specifičnog načina sviranja, pri čemu jedan glas svira ležeći ton (jedan dugačak ton), a drugi melodiju malog opsega. Vrlo su značajne dvojnice iz Žminja u Istri koje dokazuju upotrebu palčane rupice još 1882. godine (raspored za sviranje 4:3, POH- 463/1920) (usp. Galin 1984: 12). Isto tako, danas ćemo vrlo teško u uporabi pronaći *trojke* iz Hrvatskog zagorja (POH-461/1920), *orgljice* (POH-467/1920), rog noćnog stražara iz Slavonije (POH-436/1920) ili *bučine* iz Slavonije (POH-437/1920, POH-438/1920). Kuhač je svoju zbirku glazbala 1886. prodao Hrvatskome glazbenom zavodu. Samo godinu dana nakon osnutka Etnografskog muzeja, Hrvatski je glazbeni zavod Kuhačevu zbirku povjerio Muzeju na trajnu pohranu. Glazbala iz te zbirke označena su inventarnim brojevima od POH-416/1920 do POH-468/1920 (Sl. 1/str. 338), a detaljne podatke o terenskim istraživanjima, Kuhač je objavio u radu *Prilog za poviest glasbe južnoslavjenske: kulturno historijska studija* (1877-1879, 1882).

Zbirka glazbala u vlasništvu Etnografskog muzeja sadrži oko 550 tradicijskih glazbenih instrumenata koji predstavljaju rad seoskih i priučениh majstora. Izrađena su i ukrašena različitim metodama i tehnikama, a u svom su primarnom kontekstu bila svirana tijekom raznih društvenih događanja. Većina glazbala pripada razdoblju od sredine 19. do kraja 20. stoljeća, a prikupljana su na području cijelog slavenskog juga, pa i šire. Tako se, osim primjeraka iz Hrvatske kojih ima najviše, u Zbirci nalaze glazbala iz Bosne i Hercegovine, Slovenije, Makedonije, Albanije, Srbije, Crne Gore, Bugarske, Kosova, pa čak i iz Poljske. Glazbala se, prema međunarodno prihvaćenoj znanstvenoj HS klasifikaciji,² razvrstavaju na aerofone (zrakozvučne), kordofone (žicozvuč-

---

2 Sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća Međunarodni savjet za tradicijsku glazbu (ICTM) pri

ne), membranofone (opnozvučne) i idiofone (samozvučne). Među aerofonima, kao najjednostavnije spominjemo (životinjske) *rogove*, *bučine* i *trube* od kore drveta (Sl. 2/str. 339), zatim jedinke i dvojnice koje su obično izrađivali pastiri za zabavu. Ova su se glazbala krajem 19. stoljeća mogla susresti na čitavom području Hrvatske. Sopile, roženice i šurle su glazbala karakteristična za Istru, Hrvatsko primorje i Kvarnerske otoke. Izrađivali su ih majstori-glazbalari, a svirala su se najčešće kao pratnja plesu. Diple su dvocijevne sviraljke s rupicama i piscima s udarnim jezičcem. Mogu biti samostalne, a ako se pričvrste uz kozju, odnosno ovčju mješinu, koja služi kao spremnik za zrak, nastaje novi tip instrumenta – mješnice, mišnice, gajde odnosno dude. Najjednostavnije su mješnice, samo s prebiralicom i kratkom cijevi za upuhivanje zraka, dok gajde i dude, uz prebiralicu, imaju dodatke u obliku dugačkih cijevi za izvođenje *borduna*; kod duda postoji još i poseban mijeh za napuhavanje mješine. Uz ove instrumente svirač može povremeno zapjevati, dok pritišće mješinu i svira na diplama. Od kordofonih instrumenata najveći je broj gusli – glazbala s jednom ili dvije strune, korpusa prekrivena tankom životinjskom kožom. Gusle su svojstvene dinarskom kulturnom području, za razliku od lirice, koja se susreće u južnom dijelu Dalmacije. Lirica (Sl. 5/str. 339) ima kruškoliki korpus, tri strune i gudalo, a svirač njome prati grupu plesača. Dok je gusala u muzejskoj zbirci pedesetak, lirica je znatno manje – 11 komada. Tamburica je danas u Hrvatskoj najpopularnije „narodno“ glazbalo sa žicama. U Zbirci se nalaze male bisernice i dangubice za samačku svirku, zatim nešto veće bugarije i tambure i jedan bas (*berde*), od kojih se mogu sastavljati manji sastavi, ali i čitavi orkestri. Od kordofonih, tu su i dvije šargije s područja Bosne. Najmanja je skupina membranofonih – s područja Hrvatske samo dva manja bubnja, dok je idiofonih dvadesetak. To su, uglavnom, čegrtaljke koje su se koristile kao signalna glazba u vrijeme poklada ili tijekom tri posljednja korizmena dana pred Uskrs, kako bi se njima najavljivao crkveni obred. Osim muzikološke, mnoga glazbala imaju i likovnu umjetničku vrijednost jer su ih samouki majstori ukrašavali prema tradicijskim načelima svoga kraja. Pojedini tipovi instrumenata pokazuju karakterističan ornament i način ukrašavanja: tako se frulice i dvojnice obično ukrašuju sitnim geometrijskim šarama postignutim rovašenjem i duborezom, a u nekim krajevima paljenim ukrasom; i diple su najčešće ukrašene rovašenjem, a na gornjem dijelu obično je urezana stilizirana ljudska glava. Ukrašenja se na gajdama i dudama postiže

---

UNESCO-u službeno je prihvatio klasifikaciju glazbenih instrumenata Ericha M. von Hornbostela i Curta Sachsa (1914). Njihovu je klasifikaciju preuzeo velik broj istraživača i muzeja sa zbirka glazbenih instrumenata.

inkrustacijom rastaljena olova ili kositra. Tambure se najčešće ukrašavaju intarzijom drva, a ponekad sedefa ili kosti. Kod njih su česti biljni i životinjski motivi. Svakako su najbogatije ukrašene gusle: njihov korpus i vrat obično je pokriven gustim geometrijskim rovašenim ornamentom, a završetak vrata izveden je u obliku plastično oblikovane glave životinje (konja, kozoroga, ptice) ili čovjeka – neki puta to je čitav ljudski lik. Na vratu i korpusu gusala mogu se, osim toga, naći i druge životinje kao što su, primjerice, zmija ili gušter, što upućuje na magijsku komponentu u narodnom stvaralaštvu (usp. <http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20glazbala/>).

Zbirka glazbala svojim sadržajem svjedoči o bogatstvu hrvatske tradicijske glazbene baštine te o preplitanju kulturnih elemenata različite provenijencije na području cijele Hrvatske³. Zato u hrvatskoj glazbenoj kulturi raspoznajemo utjecaje slavenskih, balkanskih i mediteranskih kultura. Osim primjeraka koje su izradili narodni majstori i koji su služili isključivo za izvođenje narodne glazbe, u Zbirci su i ponarodnjeni instrumenti prihvaćeni iz tzv. umjetničke glazbe, kao što su, primjerice, već spomenuta violina, harmonika i gitara. Mada djelo profesionalnih majstora, ti su instrumenti korišteni u izvođenju narodne glazbe.

ZAŠTITA GLAZBENIH INSTRUMENATA U ETNOGRAFSKOM MUZEJU U ZAGREBU

Prema Maroeviću: „Zaštita muzejskih predmeta, grupe predmeta ili muzejskih zbirnih fondova jedan je od osnovnih segmenata muzejske djelatnosti i specifični oblik zaštite kulturne i prirodne baštine“ (1993: 170). Nadalje, Maroević se poziva na termine Petera van Menscha – „*idealističku i materijalističku zaštitu*“, pri čemu je „materijalistička ... zaštita ona koja se očituje u zaštiti materijala predmeta baštine i njegovih svojstava, a idealistička se manifestira u čuvanju ideja pohranjenih u materijalnom svijetu putem drugih medija“ (Ibid.). „Materijalističkom zaštitom“ u muzejima bave se konzervatori i restauratori uz stručno vodstvo kustosa, a „idealističkom“ kustosi i dokumentaristi. Nadalje, osnovne djelatnosti kustosa su, osim same fizičke zaštite predmeta, istraživanje i komunikacija putem izložbene i izdavačke djelatnosti. Kustosi, stoga, moraju razumjeti narav fizičkih svojstava predmeta, utjecaj fizičkog stanja na promjenu značenja predmeta, kao i činjenicu da je bitno uzeti u obzir mjesto na kojem je predmet u muzeju trajno pohranjen.

---

3 O tradicijskim glazbalima koji čine fundus u Etnografskom muzeju vidi još u: Bezić et al. 1975., Randić 2007.

Glazbeni instrumenti pohranjuju se i čuvaju u Etnografskom muzeju u istim uvjetima, odnosno zajedničkim prostorijama s različitim vrstama predmeta koji su u svom primarnom kontekstu imali izraženu uporabnu vrijednost. Od tih se predmeta glazbala ponajviše razlikuju po tome što proizvode zvuk, melodiju. Zvuk je njihova primarna estetska komponenta i svrha njihove izrade. Stoga je, uz sam materijal od kojeg je glazbalo izrađeno (ornament, likovnu komponentu), važno sačuvati i njegov zvuk⁴. Međutim, u Muzeju se pri restauriranju pažnja usmjerava na samo jedan segment glazbala, najčešće na materijal i oblik. Primjerice, drvo od kojeg je izrađena rezonantna kutija cimbal, koja se postavlja na pripadajuće joj drvene nožice, može se nakon dugotrajnog stajanja u neodgovarajućim uvjetima isušiti i deformirati. Izgled cimbal može se popraviti i izravnati postavljanjem na postament ili podupiranjem nožica određenim pomagalima. Međutim, njegov će zvuk biti potpuno izmijenjen. Pri odabiru boje ili laka za premazivanje drvenih glazbala također treba paziti da se ne izgubi autentičnost. Isto tako, potrebno je osigurati optimalne uvjete pohrane u čuvaonici glazbala u skladu sa standardima i propisima o zaštiti predmeta u muzejima. Zbog nedostatka prostora, glazbala u muzejskoj čuvaonici teško su dostupna što ih može ugroziti i ometati istraživački rad. U takvim je uvjetima vrlo teško striktno poštivati odredbe *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* i raznih smjernica o fizičkoj zaštiti glazbenih instrumenata. S obzirom na činjenicu da se planiraju nove radne prostorije i muzejske čuvaonice, u nastavku ću se osvrnuti na fizičku zaštitu⁵ glazbenih instrumenata u Etnografskom muzeju pri čemu ću se voditi stručnom literaturom vezanom uz rad na zaštiti glazbenih instrumenata te dokumentacije istih.

---

4 Više o interpretaciji i zaštiti glazbenih instrumenata u muzejskim zbirka vidi u: Birley et al. 1998., Myers 1989.

5 Kao teorijsku podlogu fizičke zaštite glazbenih instrumenata u muzejima koristit ću knjigu muzeologa Ive Maroevića *Uvod u muzeologiju*, te izdanja međunarodnih muzeoloških i etnomuzikoloških organizacija: „Preporuke za reguliranje pristupa glazbenim instrumentima u javnim zbirka“ (v. Barclay et al. 1985), „Preporuke za konzervaciju glazbenih instrumenata“ (v. Barclay et al. 1993) i knjigu *Briga o povijesnim glazbenim instrumentima* (Barclay ed. 2005). Sva tri naslova dostupna su u elektroničkoj inačici u izdanju Međunarodnog povjerenstva za muzeje i zbirke glazbenih instrumenata (CIMCIM – International Committee for Museums and Collections of Musical Instruments).

FIZIČKA ZAŠTITA

Ulasku predmeta u muzej trebala bi prethoditi preventivna zaštita koja podrazumijeva stvaranje povoljnih uvjeta za trajno očuvanje muzejskih predmeta u čuvaonicama, izložbenim i radnim prostorijama. Između prakse i teorijskih postavki koje pretpostavljaju idealne uvjete najčešće postoji velik nesrazmjer, te zakonima propisana pravila nije uvijek lako provesti. Ipak, trebalo bi svakako imati na umu da negostoljubivi uvjeti ubrzavaju truljenje materijala te da se poduzimanjem pravovremenih mjera zaštite u prostoru može usporiti raspadanje čitavih glazbenih instrumenata ili njihovih dijelova. Kao što je već spomenuto, zbog manjka prostora i nedostatka financijskih sredstava, čuvaonica glazbala Etnografskog muzeja pretrpana je brojnim predmetima. Glazbala su u drvenim ostakljenim ormarima nerijetko naslagana jedna na druge. Kako se većinom radi o drvenim glazbalima, primarna je zadaća muzejskih restauratora sačuvati ih od crvotočine koja se, zahvati li jedno glazbalo, lako može proširiti i ugroziti ostale. Zbog zagušenosti prostora otežano je redovito čišćenje predmeta zbog čega se čestice prašine talože na glazbalima te mogu uzrokovati abraziju i trošenje svih površina. Sve to ukazuje na potrebu proširenja muzejskih čuvaonica kako bi se predmeti mogli propisno pohraniti i štiti, a prostor održavati prohodnim i čistim. Očekuje se da će skorašnja adaptacija Etnografskog muzeja obuhvatiti ne samo preuređenje radnih i izložbenih prostora, već i čuvaonica.

Većina glazbenih instrumenata (aerofoni) koji se nalaze u Etnografskom muzeju izrađeni su iz drveta. Nekoliko ih je izrađeno iz kombinacije drveta i životinjske kože. Membranofoni su uglavnom izrađeni iz drveta i kože, a određene vrste rogova od životinjskoga roga i kosti. Kordofona glazbala izrađena su iz drveta i životinjske kože, dok su žice metalne ili plastične, a gudala su od drveta i, najčešće, životinjske dlake. *Trstenice* i pojedine vrste trublji izrađene su iz organskog materijala, dijelova trstike, kore drveta ili buče (Sl. 3/str. 339). Kako bi temeljna pretpostavka prevencije različitih materijala od kojih su glazbala izrađena bila zadovoljena i na taj način spriječeno njihovo propadanje, bilo bi dobro da se u čuvaonicama osiguraju „kvalitetni kriptoklimatski uvjeti, dobar i stabilan odnos temperature i relativne vlage zraka, te dobra zaštita muzejskih predmeta od svjetla i zagađenog zraka“ (Maroević 1993: 175) pri čemu su „idealni kriptoklimatski uvjeti 18-22°C i 50-60% relativne vlage tijekom čitave godine 24 sata na dan“ (Ibid.). Određeni materijali, poput metala od kojeg je izrađena samo jedna trublja u Zbirci glazbala, ne moraju pratiti propisane standarde s obzirom da se drugačije tretiraju. Metal zahtijeva

suho okružje kako bi se usporio proces korozije, dok isto takvo okružje može uzrokovati isušivanje organskih materijala. Stoga bi metalne glazbene instrumente bilo najbolje čuvati u odvojenim, zasebnim prostorijama u kojima bi vladali posebni uvjeti. Jednostavnije rješenje od pregrađivanja prostorija jesu zaštitni slojevi. S obzirom na osjetljivost glazbenih instrumenata, u budućim se čuvaonicama moraju osigurati uvjeti u kojima će se sačuvati oblik, ali i zvuk glazbala. Potrebno je udvostručiti prostor, a drvene ormare zamijeniti metalnima s unutrašnjošću prilagođenom obliku i konstrukciji glazbala. Drvene puhačke instrumente treba u ormare položiti vodoravno na mekane, elastične podloge, a kordofona glazbala u blago okomit položaj sa zaštitnim podlogama na donjem i gornjem dijelu instrumenta, odnosno na onom dijelu gdje se glazbalo oslanja na podlogu. Poželjno je u čuvaonici osigurati i radni prostor kako se glazbala ne bi trebala izmještatati. Taj prostor valja opremiti računalom, fotoaparatom i audiovizualnim uređajima za snimanje zvuka. Snimanje zvuka, naime, važan je segment očuvanja glazbala u cjelini.

Zrak u urbanim i ruralnim sredinama danas je često zagađen sumpornim i dušičnim dioksidom koji vrlo štetno djeluju na organske i anorganske materijale što se u muzejima prepoznalo kao velik problem (Barclay et al. 2005). Zrak koji struji čuvaonicama glazbenih instrumenta mogao bi biti pun sumpornog dioksida koji vrlo štetno djeluje na organske materijale kao što su koža, kora drveta i papir, te dušičnog dioksida koji vrlo štetno djeluje na tekstil. M. Cassar i R. L. Barclay predlažu, stoga, postavljanje filtara u sustav za prozračivanje kako bi se prostorije zaštitile od otrovnih plinova i čestica. Ovakvi su sustavi zaštite prilično skupi, a njihovo postavljanje često vrlo kompleksno, pa za takve zahvate treba odvojiti veća financijska sredstva. Financijski je prihvatljivije postavljanje tkanine koja ima svojstvo upijanja zagađenih čestica iz zraka (Barclay et al. 2005). U čuvaonicama Etnografskog muzeja ugrađeni su higrometri za mjerenje vlažnosti zraka, a tlak se izjednačuje provjetravanjem.

Izrada replika također je vrlo važan dio zaštite muzejskih predmeta, a služe za komunikaciju s publikom. Ivo Maroević, citirajući Petera van Menscha (1992), razlikuje „četiri vrste duplikata (ili kopija) muzejskih predmeta, koji se koriste:

- kao obrazovna ili umjetnička vježba
- za istraživačke potrebe
- kao didaktičko oruđe
- kao zamjena za ranjivi original ili kad originala nema“ (Maroević 1993: 264).

Isto tako, Maroević kopije glazbenih instrumenata uvrštava među muzejske

predmete smatrajući ih ravnopravnim elementima. U Etnografskom muzeju ne izrađuju se kopije glazbenih instrumenata, ponajviše zbog nedostatka financijskih sredstava. Umjesto toga, u restauratorskim radionicama za drvo keramiku i metal „saniraju“ se prema slici ili uputama kustosa. Zbog toga se za edukativne glazbene radionice za djecu i odrasle angažiraju pojedinci, glazbenici svirači koji donose vlastite instrumente.

Godine 1985. CIMCIM je donio *Preporuke za reguliranje pristupa glazbenim instrumentima u javnim zbirkama*, gdje su definirani zadaci muzeja i javnih zbirke (v. Barclay et al. 1985). Na muzejske ustanove prenosi se velika odgovornost za očuvanje muzejskih predmeta koje se ostvaruje ne samo fizičkom zaštitom, nego i raznim istraživanjima glazbenih instrumenata s ciljem širenja znanstvenih i stručnih informacija. Muzeji bi, prema CIMCIM-ovim Preporukama, trebali predstavljati svojevrstan most između suvremenih graditelja instrumenata, glazbenika izvođača, istraživača i svih zainteresiranih pojedinaca za glazbu i glazbene instrumente s jedne strane, te osoba čiji je rad ugrađen u zbirke glazbenih instrumenata i prezentiran na muzejskim izložbama i radionicama s druge strane. U nastavku rada namjera mi je osvrnuti se na daljnju zaštitu glazbenih instrumenata putem stvaranja muzejske dokumentacije.

DOKUMENTACIJA

Dokumentacija je osnovni oblik zaštite svakog predmeta koji ulazi u muzej i prati sve poduzete postupke zaštite. Najveću svrhovitost postiže kad istodobno štiti jedinstvo materijala, oblika i značenja pojedinog muzejskog predmeta (Maroević 1993). Veći dio fundusa Zbirke glazbenih instrumenata ušao je trajno u Muzej, a svaki je predmet dobio svoju popratnu primarnu dokumentaciju. Primarna dokumentacija obuhvaća najveću skupinu podataka o predmetu, a dobiveni podaci su rezultat evidentiranja, analize i stručne obrade predmeta koju radi kustos. Na taj način, svaki predmet, ustvari, dobiva svoju „osobnu iskaznicu“ na temelju koje može biti identificiran. Budući da je većina glazbenih instrumenata prikupljena tijekom terenskih istraživanja, njihova dokumentacija obuhvaća sljedeće podatke: vrijeme i mjesto nastanka, tko ga je izradio, tko ga je naslijedio, od kakvog je materijala izrađen i kakvim alatom, te u kojim se prigodama koristio. Ponekad nije moguće dobiti sve podatke pa kartica o predmetu ostaje nepotpuna.

Obrada muzejskih predmeta danas se provodi upisivanjem podataka u inven-

tarne i kataloške kartice računalnog programa M + + . Budući da je računalna baza općenita, prilagođena različitim predmetima Etnografskog muzeja, ne postoji rubrika za upis specifičnih podataka za opis glazbala, poput već spomenute HS oznake i pripadajućeg broja, odnosno klasifikacijske oznake za tip glazbala i njegovih konstrukcijskih i akustičkih svojstava.

Etnomuzikolog i etnoorganolog Krešimir Galin, u svom se magistarskom radu *Aerofona i idiofona glazbala u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća* vrlo intenzivno bavi pitanjem dokumentiranja glazbenih instrumenata te kao primjer koristi model iz *Priručnika evropskih folklornih glazbala* (višegodišnji međunarodni projekt kojem je njegov rad sastavni dio). Iscrpnu analizu idiofonih i aerofonih glazbala (iz raznih krajeva Hrvatske) Galin je proveo prema modelu koji grupira relevantne podatke u šest skupina: 1. nazivlje: a) samog glazbala ili b) pojedinih sastavnih dijelova, 2. ergologija (opis svih pojedinih faza izrade glazbala, tehnoloških postupaka i alata), 3. tehnika sviranja i akustičke osobitosti glazbala koje su prisutne u tradicijskoj praksi, 4. repertoar kojim raspolažu pojedini svirači i koji su instrumentalni komadi tipični za lokalne tradicije, 5. društvena uloga glazbala, oblikovanje sastava, razvitak i 6. povišni izvori, ikonografski izvori i rasprostranjenost (1983: 2, 3).

Ukoliko bismo se vodili Galinovim smjernicama pri kataloškoj obradi glazbenih instrumenata u Etnografskom muzeju, opisi pojedinih glazbala sadržavali bi, uz postojeće podatke, i ergologiju, tehniku sviranja i akustičke osobitosti glazbala, repertoar kojim raspolažu pojedini svirači i koji su instrumentalni komadi tipični za lokalne tradicije, te društvenu ulogu glazbala i oblikovanje sastava. Da bi se glazbala mogla na taj način obraditi, kustos ili kustosica Zbirke glazbala morali bi imati barem osnovno glazbeno obrazovanje. Unutar predloženih obrazaca za katalošku obradu glazbenih instrumenata, dodatno bih istaknula društvenu ulogu koju nosi glazbalo, dio koji se odnosi na repertoar, te instrumentalne komade tipične za lokalne tradicije iz razloga što postoji određena razlika koja se mora ustanoviti pri definiranju umjetničkih od narodnih glazbenih instrumenata. Definirajući tradicijske, narodne glazbene instrumente 1961. godine, članovi Studijske skupine za narodne glazbene instrumente Međunarodnog savjeta za tradicijsku glazbu (The ICTM Study Group on Folk Music Instruments) složili su se da je uloga instrumenata unutar društvenog konteksta jedini kriterij koji jasno razlikuje „narodne glazbene instrumente“ od „umjetničkih glazbenih instrumenata“. Njihovo određenje ne uvjetuju drugačije ergološke ili glazbene karakteristike, niti je nužno da su slabije tehnički razvijeni i pronađeni u ruralnim sredinama. Neki umjetnički instrumenti s vre-

menom mogu postati narodni i obrnuto (Moore 2007). Ono što je odlučujuće za njihov smještaj među narodne ili umjetničke glazbene instrumente jest društveni kontekst. Shodno tome, podatak o društvenom kontekstu trebao bi činiti neizostavan dio opisa instrumenta i biti upisan u katalošku karticu.

Primjer kataloške kartice:

Gusle:	HS: 321.322
Inventarni broj:	POH-416/1920
Lokalni naziv predmeta:	gusle
Standardni (stručni) naziv predmeta:	gusle
Lokalitet:	Prnjavor, Slavonija
Izrađivač/graditelj:	Pavao Treporić
Datum izrade instrumenta:	1830. godina

Opis instrumenta (ornament, motiv): gusle – kordofoni glazbeni instrument. Korpus i vrat su napravljeni iz jednog komada drveta. Na gornjem su dijelu vrata probušene dvije rupe kroz koje su provučena dva drvena „klipa“ i na njih su privezane strune po kojima prolazi gudalo i stvara ton. Strune su povezane u donjem dijelu u čvor i pričvršćene špagom. Donji je ovalni dio gusli prekriven životinjskom kožom i pričvršćen čavlicima. Ukrašen je s četiri rupice grupirane u dvije grupe. Izradio ih je Pavao Treporić 1830. godine. Selo Prnjavor je maleno selo u blizini Slavanskog Broda. Gudalo je napravljeno od drva i konjske dlake.

Društveni kontekst: uz gusle su se obično prepričavala junačka dijela, balade te razni tragični događaji

Materijal: drvo, životinjska koža, špaga

Tehnika izrade: rezbarenje, dubljenje, tokarenje, štavljenje, bušenje

Natpisi i oznake: Gusle (Gega) iz Slavonije od god. 1830.

Dimenzije instrumenta: dužina cijelog instrumenta = 60 cm; širina korpusa = 15 cm; dužina gudala = 41 cm

Uporaba i povijest (vrijeme, mjesto): prva polovina 19. stoljeća, Prnjavor

Stanje: glazbalo je očuvano u dobrom stanju

Nabava (oblik, izvor, adresa, mjesto, cijena, ur.br., napomena): Zbirka Franje K. Kuhača, pohrana od 07.11. 1920., vlasništvo HGZ

Procjena: 5.000,00 kn

Smještaj predmeta: DG (depo glazbala)

ZAKLJUČNO

Tradicijski glazbeni instrumenti koji se nalaze u Etnografskom muzeju u Zagrebu sustavno su prikupljeni od 1857., uključujući Zbirku glazbala Franje Ksavera Kuhača pohranjenu u Muzeju. Razvoj Zbirke glazbala od tada pa do 1940-ih, kada su u Muzeju bili zaposleni stručnjaci iz polja etnoorganologije i etnomuzikologije, bio je vrlo dinamičan. Daljnji razvoj Zbirke glazbala nastavlja se do današnjih dana u nešto laganijem tempu i skromnijem opsegu. S obzirom na dugo vremensko razdoblje tijekom kojeg su se predmeti prikupljali, a i na činjenicu da Zbirka sadržava raznolike glazbene instrumente prikupljene u različitim predjelima Republike Hrvatske, pa i šire, Etnografski muzej obiluje vrijednim podacima koji svjedoče o hrvatskoj glazbenoj i kulturnoj baštini. Kao muzejski predmeti, glazbeni instrumenti postaju važan dio kulturne baštine, i na glazbenoj i na neglazbenoj razini. Mnogi instrumenti su i u svom primarnom kontekstu imali dvojaku funkciju, te su svjedoci i muziciranja i starih tradicijskih obrta, vještina i zanata (Sl. 4/str. 338). Iako se fundus Zbirke ne koristi često u muzejskoj prezentaciji i edukaciji, pa se shodno tome eksponati ne izlažu određenim opasnostima koje mogu biti posljedica prečestog i nepravilnog korištenja, njihovo pohranjivanje mora biti u skladu s propisima o zaštiti kulturnih dobara. Tihi i nekoristeni glazbeni instrumenti na kojima više nije moguće proizvesti zvuk također pridonose mnoštvu korisnih informacija, od onih koje nam govore o umjetničkim i tehničkim vještinama same izrade instrumenta, do brojnih likovnih prikaza i ornamenta koji nam daju vrijedne informacije o važnosti i namjeni određenog instrumenta unutar primarnog konteksta. Nepravilnim pohranjivanjem moguće je nepovratno izgubiti dio vrijednih informacija koje glazbeni instrumenti sa sobom donose u Muzej. Primjerice, moguće je da se neodržavanjem gubi dio ili cijeli ornament pa čak i dio samog glazbenog instrumenta, dok predmeti izrađeni iz materijala podložnog biološkom raspadanju mogu u potpunosti biti uništeni. Mjere za zaštitu i očuvanje glazbenih instrumenata moraju uzeti u obzir mnoštvo prezentiranih aspekata jer jedino na taj način oni mogu biti dokazom o glazbenoj prošlosti i koristiti raznim stručnim i znanstvenim istraživanjima. Zadatak Muzeja je, prema tome, višestruk: odgovornost za zaštitu i očuvanje glazbenih instrumenata, širenje podataka o njima putem izložbene djelatnosti, radionica i znanstvenih istraživanja.

LITERATURA

Barclay, Robert et al. 1985. *Recommendations for Regulating the Access to Musical Instruments in Public Collections*, <http://www.music.ed.ac.uk/euchmi/cimcim/irt/irte.html> (29.8.2014.).

Barclay, Robert L., ur. 2005. *The Care of Historic Musical Instruments*, <http://www.music.ed.ac.uk/euchmi/cimcim/iht/> (29.8.2014.).

Bezić, Jerko. Gavazzi, Milovan. Jakelić, Mirjana. Mihanović, Petar. 1975. *Tradicijska narodna glazbala Jugoslavije* [katalog izložbe]. Zagreb: Školska knjiga.

Birley, Margaret. Eichler, Heidrun. Myers, Arnold et al. 1998. *Voices for the Silenced: Guidelines for Interpreting Musical Instruments in Museum Collections*. Edinburgh: CIMCIM.

Galin, Krešimir. 1983. „Aerofona i idiofona folklorna glazbala u Hrvatskoj u prvoj polovini 20. stoljeća“. Magistarska radnja obranjena 29. 03. 1985. g. Muzička akademija u Zagrebu. Rukopis u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, IEF rkp. 1049/1983.

Galin, Krešimir. 1984. „Katalog izložbe ‘Franjo Ksaver Kuhač – život i djelo’: Predgovor II.“. U *Tragovima glazbene baštine: Franjo Ksaver Kuhač. U povodu 150. obljetnice rođenja*, Zdravko Blažeković, ur. Zagreb: Muzički informativni centar KDZ, str. 12-13

Hornbostel, Erich M. von. Sachs, Curt. 1914. “Systematik der Musikinstrumente: Ein Versuch”. *Zeitschrift für Ethnologie* 46 (4-5): 553-590.

Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.

Marošević, Grozdana. 2009. „Franjo Ksaver Kuhač – utemeljitelj hrvatske znanosti o glazbi“. U *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*. Vesna Kusin i Branka Šulc, ur. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, str. 235-237.

Moore, Ken. 2007. “Universal Heritage and Musical Instrument Collections”. *Newsletter of the International Council of Museums* 60: 4.

Myers, Arnold. 1989. “Cataloguing Standards for Instrument Collections”. *CIMCIM Newsletter* 14: 14-28.

Randić, Mirjana. 2007. „Zbirka muzičkih instrumenata pri Etnografskom muzeju u Zagrebu“. U *Almanah hrvatske glazbe 2007*. D. Buhin i Z. Stanislav, ur. Zagreb: PIANO d.o.o., str. 94-96.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03, NN 157/03)